

М. Приліпко, асп., наук. співроб. наук.-дослід. центру Військового інституту
ORCID ID 0000-0002-1105-1140

Міжрегіональна Академія управління персоналом, Київ, Україна,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО СУТНОСТІ ДОБРОЧЕСНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ПОСАДОВИХ ОСІБ

Визначено сутність наукових підходів до доброчесності військових посадових осіб. Обґрунтовано, що існування у концепті доброчесності великої кількості оцінних категорій значно ускладнює практичну оцінку рівня доброчесності посадових осіб. Завданням права за таких умов має стати визначення зовнішніх проявів поведінки особи відповідно до дихотомії "правомірна поведінка – порушення правових приписів". Визначено, що роль права у встановленні сутності та конкретних критеріїв доброчесності вирішальна. Завдяки об'єктивації вимог до доброчесності в нормативно-правових актах виникає можливість створити модель правомірної поведінки військовослужбовця і фіксувати ті відхилення від неї, які є проявами недоброчесної поведінки, які можуть як утворювати, так і не утворювати складу самостійних деліктів, відповідальність за які передбачена нормами кримінального законодавства, а також законодавства про адміністративні та дисциплінарні правопорушення. З'ясовано, що можливість реалізувати принципи доброчесності істотно залежать від якого саме етапу військової служби розпочинається відповідна діяльність, тому для вироблення сталих навичок доброчесної поведінки військовослужбовців у системі військової освіти мають активніше впроваджуватися різноманітні форми занять, метою яких є усвідомлення моральних стандартів професії. Зроблено висновки, що на сьогодні сформувалося декілька наукових підходів до сутності концепту "доброчесність", які розробили представники філософських, педагогічних, психологічних та правових наук. Залежно від методології кожної галузі наукового знання увагу приділено окремим аспектам доброчесності, які можуть бути досліджені інструментальними методами кожної науки. Вирішальну роль з-поміж цих підходів має правова наука, що зумовлено таким: по-перше, у праві існує можливість нормативно-правового закріплення обов'язковості дотримання вимог доброчесності на рівні особливих актів – кодексів професійної етики, які мають комплексний морально-правовий характер; по-друге, саме в праві існує модель правомірної поведінки, відхилення від якої є порушенням вимог до доброчесності військової посадової особи; по-третє, саме право регулює юридичну відповідальність військових посадових осіб, що дає змогу встановлювати санкції за конкретні порушення вимог доброчесності; по-четверте, притаманний юриспруденції принцип правової визначеності дає змогу зберегти достатній ступень об'єктивності для визначення меж доброчесної поведінки військових посадових осіб.

Ключові слова: доброчесність, військові посадові особи, доброчесна поведінка, кодекси професійної етики, відповідальність, правова наука, запобігання корупції.

Постановка проблеми. Питання підвищення рівня доброчесності посадових осіб сьогодні надзвичайно актуальне для всієї української держави. Доброчесність як соціальний інститут формується в державі, у яких вже існує певний рівень правової культури учасників суспільних відносин, унаслідок чого необхідність застосування до посадових осіб органів публічної влади більш жорстких, ніж до інших суб'єктів, критеріїв оцінювання службової та позаслужбової поведінки не викликає сумнівів ні в суспільстві, ні в самих посадових осіб. Ще одним джерелом уявлень про доброчесність є норми корпоративної етики, які мають свої відмінності в суддів, державних службовців, військовослужбовців, правоохоронців, разом з тим у сукупності своїй описують практично всі можливі варіанти поведінки означених осіб у різноманітних суспільних відносинах з точки зору її прийнятності.

Активне запобігання корупційним правопорушенням у секторі безпеки та оборони, встановлення більш високих вимог до рівня професіоналізму військовослужбовців потребують сьогодні формування корпоративної моделі доброчесності військової посадової особи з урахуванням як міжнародних та національних вимог, так і особливостей військової служби. Вказане зумовлює актуальність теми цієї статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові підходи до проблеми доброчесності розглядали у своїх працях В. Бігун, А. Вовна, С. Глушенко, С. Жуков, Є. Калюжна, А. Кладченко, В. Кравчук, А. Кулібаба, О. Рибак, О. Степанова, Я. Тицька, О. Томкіна, В. Федорович та інші автори. Разом з тим питання доброчесності військових посадових осіб ще не знайшли широкого висвітлення в теоретичних джерелах, що робить необхідним приділити більшу увагу цій проблематиці.

Мета статті – визначення сутності наукових підходів до доброчесності військових посадових осіб.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання забезпечення доброчесної поведінки військових посадових осіб у ЗСУ останнім часом набувають все більшого значення, що пов'язано з необхідністю підвищення рівня професіоналізму осіб офіцерського складу та їхніх етичних якостей. Відповідно до нової редакції Стратегічного оборонного бюлетня трансформація системи військового кадрового менеджменту, включаючи рекрутинг, відбір, утримання та управління кар'єрою військовослужбовців ЗСУ та інших складових сил оборони, підтримуватиметься шляхом: впровадження принципів прозорості, неупередженості та меритократичного підходу, який передбачає застосування чітко визначених критеріїв просування по службі, що ґрунтуються на знаннях, уміннях, цінностях, досвіді і доброчесності [1].

Ми погоджуємося з О. Рибаким щодо того, що доброчесність особи, уповноваженої на виконання функцій держави, – фундаментальне моральне поняття, що характеризує готовність і здатність особи свідомо і неухильно слідувати добру, а не у зв'язку з наявністю в неї відповідного обов'язку перед соціумом. Доброчесність є однією з двох основних форм об'єктивації моралі поряд з принципами, нормами, при цьому доброчесність є внутрішньою формою моралі, тобто мораль, що стала мотивацією поведінки, яка відповідає принципам і нормам. Окрім того, вчений виокремлює домінуючі ознаки поняття доброчесності: 1) доброчесність співвіднесена з вищою, самодостатньою метою, яка ніколи не може бути прирівняна із засобом; 2) є зовнішнім виразом внутрішньої якості людини, який завжди відповідає встановленим у суспільстві вимогам законодавства, ustalеним нормам, принципам моралі; 3) завжди є добровільним

вибором; 4) дієво протистоїть вадам, які в системі правових координат переростають у категорію провин та правопорушень [2, с. 66]. Однак додамо, що існування в концепті доброчесності великої кількості оцінних категорій значно ускладнює виконання практичного завдання оцінки рівня доброчесності посадових осіб. Завданням права за таких умов має стати визначення зовнішніх проявів поведінки особи відповідно до дихотомії "правомірна поведінка – порушення правових приписів".

Як справедливо зауважує С. Жуков, проблема забезпечення етичних вимог у професійній діяльності представників органів публічного адміністрування, правоохоронців, військовослужбовців на сьогодні дуже важлива, коли здійснюється масштабна трансформація системи публічного управління і відбувається пошук місця та ролі державних інституцій у забезпеченні потреб розвитку громадянського суспільства, реалізації прав і свобод людини і громадянина. Зазначене привертає увагу науковців і практиків до проблеми зниження рівня корупції в українському суспільстві, підвищення вимог до професіоналізму й об'єктивності правоохоронців, державних службовців, суддів, що, у свою чергу, робить важливим удосконалення системи адміністративно-правового забезпечення цих процесів, здійснення відповідних адміністративних процедур тощо. Правове забезпечення доброчесності військовослужбовців являє собою сукупність правових актів, етичних кодексів та принципів їхнього застосування, які у своїй єдності дають змогу створити ідеальну модель бажаної поведінки військових посадових осіб, державних службовців та інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави, у Міністерстві оборони України та ЗСУ. Особливістю такого правового забезпечення є те, що вимоги до поведінки означеного кола осіб містяться не в правових актах, а в етичних кодексах, які є різновидом писаних моральних норм. Однак відповідальність за порушення приписів вказаних кодексів має не моральний, а юридичний характер, що в цілому характерно для феномена доброчесності в різних аспектах професійної діяльності [3]. Отже, роль права у визначенні сутності та конкретних критеріїв доброчесності вирішальна. Завдяки об'єктивації вимог до доброчесності в нормативно-правових актах виникає можливість створити модель правомірної поведінки військовослужбовця і фіксувати ті відхилення від неї, які є проявами недоброчесної поведінки. При цьому означені прояви можуть як утворювати, так і не утворювати складу самостійних деліктів, відповідальність за які передбачена нормами кримінального законодавства, а також законодавства про адміністративні та дисциплінарні правопорушення.

Дослідження проблем доброчесності військових посадових осіб може здійснюватися в декількох аспектах, кожен з яких забезпечується засобами і методами різних галузей наукових знань. При цьому увага дослідників концентрується на різних елементах досліджуваної категорії. У правовому аспекті доброчесність військових посадових осіб є сукупністю правових приписів, якими встановлюються їхні обов'язки, а також заборони та обмеження щодо їхньої поведінки, які супроводжують увесь період несення військової служби. В інформаційному аспекті вказаний вид доброчесності означає наявність процедур оприлюднення певних відомостей і даних про військових посадових осіб (із додержанням законодавства про захист персональних даних та вимог законодавства про державну таємницю). У морально-етичному аспекті доброчесність військових посадових осіб передбачає існування в суспільстві усталеної по-

зиції щодо неприпустимості корупції та інших проявів недоброчесності особами, які несуть військову службу. У ціннісному аспекті досліджуваний феномен означає встановлення високих моральних якостей та інтолерантності до корупції як цінностей суспільства, що знайшли своє відображення в етичних кодексах, кодексах честі та інших документах, які самостійно розробляються і затверджуються в окремих професійних співтовариствах. У діяльнісному аспекті доброчесність військових посадових осіб може розглядатися як комплекс дій, що складаються з двох основних категорій: а) тих, які військовослужбовець зобов'язаний реалізовувати під час несення служби; б) тих, від вчинення яких військовослужбовець має утриматися.

Важливе значення для розуміння сутності концепту доброчесності є його принципи. Визначальними принципами доброчесної поведінки військової (цивільної) посадової особи при виконанні службових обов'язків відповідно до Кодексу доброчесної поведінки та професійної етики військових посадових осіб, державних службовців та інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави, у Міністерстві оборони України та ЗСУ, є: пріоритет службових інтересів; політична нейтральність; неупередженість; компетентність і ефективність; прозорість; нерозголошення службової інформації (конфіденційність); утримання від виконання незаконних наказів (розпоряджень); корпоративність. Пріоритет службових інтересів передбачає виявлення абсолютної відданості державним інтересам країни, свідоме підпорядкування власних інтересів суспільним вимогам та державним пріоритетам, обов'язок старанно діяти винятково в інтересах служби, забезпечувати найефективніше і вміле розпорядження військовим майном та коштами, за які військова (цивільна) посадова особа несе відповідальність [4]. Завданням правової науки за таких умов є створення адміністративно-правового механізму, за допомогою якого задекларовані нормотворцем цілі могли б втілитися у площину реальних правовідносин. Це вимагає перегляду положень актів військового законодавства, в яких знайшли відображення принципи та стандарти поведінки військових посадових осіб, особливо ті з них, які стосуються відносин з цивільним населенням, а також здійснення під час виконання своїх службових обов'язків дій, які можуть містити корупційні ризики.

Можливість реалізувати принципи доброчесності значною мірою залежить від того, на якому етапі військової служби розпочинається відповідна діяльність. Дослідженнями в галузі професійної педагогіки доведено, що, чим раніше розпочинається робота з формування певних знань, вмінь і навичок, якостей характеру, тим більшою є ефективність такої роботи. Тому для вироблення сталих навичок доброчесної поведінки військовослужбовців у системі військової освіти мають активніше впроваджуватися різноманітні форми занять, метою яких є усвідомлення моральних стандартів професії (обговорення етичності дій героїв художніх фільмів, персонажів поширених комп'ютерних ігор, словесування військовослужбовців у соціальних мережах тощо). Велике значення має також активне закріплення етичних вимог щодо академічної доброчесності викладачів, науковців та здобувачів освіти в кодексах академічної доброчесності, ухвалених зборами трудових колективів або вченими радами університетів. У вказаних документах знайшли своє відображення правила і норми академічної доброчесності учасників освітнього процесу, особливості політики закладів вищої освіти у вка-

заний сфері, процедури розгляду питань про академічну недоброчесність та правовий статус органів, які такі процедури здійснюють [5, с. 38]. Посилення вимог до академічної доброчесності повною мірою зачіпає і процеси підготовки кадрів для ЗСУ та інших військових формувань у ВВНЗ та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти.

Висновки. На сьогодні сформувалося декілька наукових підходів до сутності концепту "доброчесність", які розроблялися представниками філософських, педагогічних, психологічних та правових наук. Залежно від методології кожної галузі наукового знання увагу приділено окремим аспектам доброчесності, які можуть бути досліджені інструментальними методами кожної науки. Вирішальну роль з-поміж цих підходів має правова наука, що обумовлено таким: по-перше, у праві існує можливість нормативно-правового закріплення обов'язковості додержання вимог доброчесності на рівні особливих актів – кодексів професійної етики, які мають комплексний морально-правовий характер; по-друге, саме у праві існує модель правомірної поведінки, відхилення від якої є порушенням вимог до доброчесності військової посадової особи; по-третє, саме право регулює юридичну відповідальність посадових осіб, що дає змогу встановлювати санкції за конкретні порушення вимог доброчесності; по-четверте, притаманний юриспруденції принцип правової визначеності дає змогу зберегти достатній ступінь об'єктивності для визначення меж доброчесної поведінки військових посадових осіб.

Список використаної літератури

1. Стратегічний оборонний бюлетень України : Указ Президента України від 17 вер. 2021 р. № 473/2021. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/4732021-40121> (дата звернення: 12.01.2022).
2. Рибак О.О. Поняття та ознаки доброчесності особи, уповноваженої на виконання функцій держави. *Єдність адміністративно-правової думки в умовах 100-річчя Соборності України* : мат-ли круглого столу (17 лютого 2018 р.). С. 61–68.
3. Жуков С.В. Проблеми удосконалення правового забезпечення доброчесності військовослужбовців. *Вісн. Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*, 2020. № 2(44). С. 39–41.
4. Кодекс доброчесної поведінки та професійної етики військових посадових осіб, державних службовців та інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави, в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України : Постанова Міноборони України 15 бер. 2017 р. URL : <https://www.mil.gov.ua/content/corruption/Codecs.pdf> (дата звернення: 12.01.2022).
5. Шопіна І. Генеза правового забезпечення академічної доброчесності. *Вісн. Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*, 2020. Вип. 1. С. 36–39.

References

1. Strategic Defense Bulletin of Ukraine: approved by Decree of the President of Ukraine dated September 17, 2021 No. 473/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4732021-40121> [in Ukrainian].
2. Rybak, O.O. The concept and signs of the integrity of a person authorized to perform the functions of the state (2018). Unity of administrative and legal opinion in the context of the 100th anniversary of the unity of Ukraine: Materials of the round table, pp.61-68. [in Ukrainian].
3. Zhukov, S. Problems of improving the legal support of the integrity of military personnel (2020). Bulletin of the Kiev National Taras Shevchenko University. Military special sciences, issue 2(44), pp.39-41. [in Ukrainian].
4. Code of good conduct and professional ethics of military officials, civil servants and other persons authorized to perform state functions in the Ministry of Defense of Ukraine and the Armed Forces of Ukraine: approved by the Minister of Defense of Ukraine on March 15, 2017. URL: <https://www.mil.gov.ua/content/corruption/Codecs.pdf> [in Ukrainian].
5. Shopina, I. Genesis of legal support of academic integrity (2020). Bulletin of the Kiev National Taras Shevchenko University. Military special sciences, issue 1 (43), p. 36-39. [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 04.02.22

M. Prylipko, PhD Stud.,
Researcher at the Research Center of the Military Institute
ORCID ID 0000-0002-1105-1140
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE SCIENTIFIC APPROACHES TO THE ESSENCE OF THE MILITARY OFFICIALS INTEGRITY

The article is devoted to defining the essence of scientific approaches to the integrity of military officials. The rationale is given that the existence of a large number of evaluation categories in the concept of integrity greatly complicates the implementation of the practical task of assessing the level of integrity of officials. The task of law in such conditions should be to determine the external manifestations of a person's behavior in accordance with the dichotomy "lawful behavior – violation of legal prescriptions". The role of law in establishing the essence and specific criteria of integrity is decisive. The opportunity arises due to the objectification of the requirements for integrity in regulatory legal acts to create a model of the lawful behavior of a serviceman and fix those deviations from it that are manifestations of non-virtuous behavior. The article determines that these manifestations may or may not form the composition of independent torts, the responsibility for which is provided for by the norms of criminal law, as well as legislation on administrative and disciplinary offenses. The article found that the ability to implement the principles of integrity largely depends on at what stage of military service the corresponding activity begins. Therefore, in order to develop well-established skills of respectable behavior of military personnel in the system of military education, various forms of classes should be more actively introduced, the purpose of which is to understand the moral standards of the profession. The conclusion is drawn that at present several scientific approaches to the essence of the concept of "integrity" have been formed, which were developed by representatives of philosophical, pedagogical, psychological and legal sciences. Depending on the methodology of each field of scientific knowledge, attention is paid to individual aspects of integrity, which can be investigated by the instrumental methods of each science. Of these approaches, legal science plays a decisive role, which is due to the following. Firstly, in law there is the possibility of normative and legal consolidation of the obligatory observance of the requirements of integrity at the level of special acts – codes of professional ethics, which are of a complex moral and legal nature. Secondly, it is in law that there is a model of lawful behavior, a deviation from which constitutes a violation of the requirements for the integrity of a military official. Thirdly, it is the law that governs the legal responsibility of officials, which makes it possible to impose sanctions for specific violations of the requirements of integrity. And, fourthly, the principle of legal certainty inherent in jurisprudence makes it possible to maintain a sufficient degree of objectivity to determine the boundaries of the virtuous behavior of military officials.

Keywords: integrity, military officials, good behavior, codes of professional ethics, responsibility, legal science, prevention of corruption.